

Zlatko Šešelj
Nestaje li antika

Svojim posljednjim klasičnofilološkim tekstom pod pomalo zloslutnim naslovom *Antika pred nestankom* – koji smo objavili u prošlom broju časopisa - Dubravko se Škiljan vratio temi koja leži u ishodištu cijelog njegova (i našeg) bavljenja antikom. S pitanjem naime ima li u modernom vremenu istraživanje i valoriziranje antike još ikakva smisla susreli smo se još u našim studentskim danima, u okviru studentskog kluba nazvanog *Antika i mi*. Iz vrtloga rasprava u tom studentskom propitivanju smisla, kao neki afirmativni odgovor, ponikao je i cijeli projekt časopisa *Latina et Graeca*, pa potom njegove Biblioteke, a odnedavna i Instituta. Strastvenim entuzijazmom mladosti odlučili smo djelovati i svojim djelovanjem (a u tom su pravcu, dakako, djelovali i mnogi drugi oko nas) dokazati da potreba za učenjem klasičnih jezika – a ono je, čini mi se, preduvjet „preživljavanja“ antike – i dalje postoji, da postoji i publika željna informacija s tog područja, javnost koja još nije odustala od knjiga antičkih autora, da postoje nove generacije koje će s jednakom strašću ponovo „otkrivati“ dubine antičkoga iskustva...

Tridesetak godina kasnije Škiljan ponovo baca pred nas isto to pitanje: pa premda naslov njegova izazova zvuči sudbonosno i kategorički, on je – a to autor u tekstu i izričito napominje - prije svega provokacija na koju moramo odgovoriti. Ona pak dolazi na vrijeme i zapravo sadržava imanentno upozorenje da je pouzdavanje u jednom dane odgovore i uljuškavanje u lažnu sigurnost za svaku, dakle i našu struku izuzetno opasno.

I doista, možda nam je uistinu potrebna inventura ne samo onoga što smo učinili i propustili, već i inventura cijelog konteksta u kojem se nalazi ne samo klasična filologija, već i humanistika u cjelini ne bismo li iz jasnog uvida u pravce promjena uočili tendencije o kojima moramo voditi računa.

Upravo na takvoj, nužno subjektivnoj, inventuri počiva i Škiljanova kategorična i zloslutna tvrdnja iz naslova da je antika – a u raspravama ove vrste ne radi se, dakako, o samoj kulturnopovijesnoj pojavi koju većinom znanstvenici vremenski omeđuju 9. odnosno 8. stoljećem prije naše ere i 5. stoljećem naše ere, a prostorno smještaju unutar granica Rimskoga carstva, već o njezinim preostacima koje, kao raznorodne materijalne znakove, prepoznajemo diljem toga prostora (a kroz muzejske zbirke i diljem planeta), dok su joj nematerijalni odjeci

globalni – da je dakle antika pred nestajanjem, poglavito zbog toga što se bitno smanjuje zanimanje za plodove tog ključnog razdoblja ljudske povijesti, te zbog toga što nam – bar kad se o kolektivnoj svijesti govori – već uvelike nedostaju i sposobnosti prepoznavanja znakova antike pa onda i njihove interpretacije.

Zabrinjavajuće znakove takvih zlokobnih tendencija prepoznao je Škiljan u slabom interesu za *Leksikon antičkih autora* (jedini takav priručnik napisan i objavljen na hrvatskom jeziku), na proizvoljnosti upotrebe latinske gramatičke norme u stručnim terminima, u gotovo potpunom izostanku hrvatske terminologije za potrebe prevođenja Ciceronova retoričkog teksta djela *Partitiones oratoriae*, u video igri koja potpuno dehistorizira poznate pojave iz antičke povijesti (pa ih se unutar igre može preslagivati posve proizvoljno), te napokon u činjenici da je internetsko pretraživanje toliko neprecizno da se bez prethodnog uvida pri pretragama pojavljuju nizovi podataka bez ikakve razlike (pa se uz Cezara nalaze i stranice sa svim istoimenim restoranima, hotelima, naseljima itd.).

Dakako da ovim Škiljanovim primjerima možemo naći i prigovore i opravdanja, no možemo ovu inventuru značajno povećati: naprimjer, sasvim nedavno, analizirajući rezultate predprijava za državnu maturu hrvatskih učenika, jedan je nacionalni dnevnik, u naslovu, istakao da je „za latinski i grčki slab interes“. Mada sadržaj članka ne opravdava naslov (jer se radi o tome da je pri prijavama tek nekoliko učenika apliciralo na studij latinskog jezika na Hrvatskim studijima, odnosno latinskog i grčkog jezika i književnosti na Sveučilištu u Zadru, dok su za iste grupe na drugim fakultetima, očevidno, prijave dosta brojne, pa je generalizacija u naslovu naprosto primjer čistog bezobrazluka), stavljanje baš latinskog i grčkog na prvu stranicu novina ima, kao znak, i svoju posebnu težinu: implicira da je „proizvod“ tog studija nezanimljiv pa, *eo ipso*, i nepotreban.

Ili drugi primjer, opet povezan s državnom maturom: bez obzira s koliko smo razloga i argumenata branili potrebu da za klasične gimnazije jedan od klasičnih jezika bude obveza na državnoj maturi, to nismo mogli postići. Učenici klasičnih gimnazija mogu, doduše, polagati latinski ili grčki jezik kao obvezni predmet, ali samo u području stranih jezika. To u praksi znači da će radije posezati za engleskim ili kojim drugim modernim jezikom, pa će se višestoljetna praksa klasičnih jezika na maturi ove godine prekinuti.

Treći primjer: povjerenstvo za izradu Nacionalnog kurikulumu koje je imenovao ministar prije dvije godine u svom prijedlogu upućenom na javnu raspravu **nigdje**, ali **baš nigdje izrijekom nije spomenulo i klasične jezike, odnosno klasično obrazovanje kao komponentu hrvatskog obrazovnog sustava!**

A da ni Europa nije imuna na ove pojave svjedoče i zabrinjavajući glasovi o ukidanju nekih uglednih katedara latinskog jezika u Europi.

I baš kad nam se učinilo da turoban usud već ozbiljno kuca na vrata, moramo ipak reći da smo svjedoci i nekih pojava koje nas uvjeravaju u suprotno, koje pokazuju da za antiku i njezino nasljeđe još uvijek ima razumijevanja. Na prvome mjestu treba istaći činjenicu da u Hrvatskoj nikada u njezinoj povijesti nije bilo toliko klasičnih gimnazija, ukupno četrnaest, koliko ih ima danas, a da broj učenika u njima doseže nekoliko tisuća. Ako tomu pribrojimo i osnovne škole u Zagrebu u kojima se uče klasični jezici, moramo priznati da je porast broja učenika ipak naznaka i jasnije slike što ga o potrebi učenja klasičnih jezika ima naša zajednica.

Tu je potom i lako provjerljiva činjenica da se nikad u povijesti ove zemlje nije tiskalo toliko knjiga antičkih pisaca ili knjiga o antičkim temama (stručnim i popularnim) kao u ovo najnovije doba! O kvaliteti tih izdanja možemo, dakako, razgovarati, kao i o njihovim nakladama, odnosno o dijelu publike koji servisiraju, no činjenice su i ovdje nepobitne.

Antička materijalna baština pak u posljednjih se nekoliko godina i te kako afirmirala i u lokalnoj sredini i na nacionalnoj razini. Spomenimo samo odjek izložbe skulpture Apoksiomena, pa muzej antičke Narone, upis starogradske polja na Hvaru u UNESCO-vu listu svjetske baštine. K tomu su i lokalne zajednice (u Umagu, Puli, Sinju i Splitu) prepoznale antičko nasljeđe kao dio svog identiteta i svoje turističke ponude, pa su manifestacije „antičkih dana“ sve prisutnije. U Starom Gradu na Hvaru to je preraslo u trajni projekt reafirmacije antičke baštine i povezivanja se Grčkom.

No potrebno je ovdje spomenuti i vizualne medije koji su u proteklih desetak godina značajno pripomogli afirmaciji antike. Prije svega riječ je o planetarno popularnim filmovima (*Gladijator*, *Aleksandar Veliki*, *Troja*, *300*) koji su se poduhvatili antičkih tema. I mada im povijesna istina nije jača strana (izuzetak je, možda samo film *Aleksandar Veliki*), svojim su sadržajem i te kako potakli zanimanje za antiku. Nakon golema uspjeha filma *Gladijator* čak su rimske vlasti dopustile postavljanje provizornog partera u Koloseju ne bi li turisti mogli baciti pogled na grandiozni Flavijevski amfiteatar s istog mjesta kao i protagonist filma!

Bilo bi doista nepravedno prešutjeti izvrsnu seriju *Rim* koja je – u dvije sezone emitiranja – pružila gledateljima sjajan uvid u rimske prilike iz razdoblja Prvog trijumvirata, a napravljena je gotovo bez i jedne tvarne pogreške! I odlično

prihvaćene od publike. I na kraju, bez želje da zaključimo taj niz: internet je upravo omogućio da se silno demokratizira i popularizira antičko iskustvo. Antika je doista prisutna na mreži: tekstovi, prijevodi, interpretacije, leksikoni, izdanja nekoć sasvim nedostupna postala su dohvatljiva pritiskom na tipku. I drugih pojava koje zrcale zanimanje za antiku i njezino naljeđe, dakako, ima još mnogo.

No bilo bi pogrešno licitirati nabranjem s jedne strane onih pojava koje iskazuju gubitak interesa za antikom i slabljenje sposobnosti prepoznavanja i interpretiranja njezinih znakova a s druge strane onih pojava koje svjedoče da interes za antiku i sposobnosti njezina prepoznavanja i interpretiranja još postoje. Jer same pojave koje smo malo prije nabrojali tek su vidljivi ili prepoznatljivi znakovi potrebe za poznavanjem antike (a to se poglavito prelama kroz učenje klasičnih jezika), kao i nedostatka te potrebe, pa čak i odbacivanja te potrebe.

I upravo se o tomu radi: antika će biti prisutna u našoj kolektivnoj svijesti, odnosno bit ćemo zainteresirani i sposobni interpretirati znakove antike u onoj mjeri u kojoj za to postoji potreba. A potreba za spoznajom i interpretacijom antike, kao ključnog fenomena naše povijesti koji leži u temeljima modernog Zapada – ako ništa drugo a onda kroz iskustvo polisa i kroz strukture rimskoga prava, premda možda nismo dovoljno svjesni da njihove moderne izvedenice potječu, neposredno, od njihova antičkog izvornika – **mora se stvarati svakodnevno i natjecati se neprekidno – s neizvjesnim uspjehom – sa svim drugim društvenim potrebama.**

Danas pak u toj konkurenciji humanističke su dimenzije naših potreba naprosto potisnute; živimo u vremenu, rekao bih, nekog tehnološkog i prirodoznanstvenog optimizma, gdje nas mediji, pa i obrazovni sustav, uvjeravaju da su rješenja naših problema u uporabi bolje tehnologije i u nepomućenoj vjeri u jednoznačna rješenja egzaktnih znanosti. Uvjerenje, naprimjer, da će se u CERN-ovu eksperimentu pronaći „božanska čestica“ samo je jedan od vrhunaca takva osjećaja. Nije li, uostalom, slom financijskih divova globalne ekonomije uzrokovan upravo opsesivnim vjerovanjem da su matematičke projekcije nepogrešive? Ne vidimo li oko sebe da se informatički sektor umjesto sluge pretvara u gospodara, a računalo umjesto alata postaje zlatno tele? A tom optimizmu nije odolilo čak ni žanr koji je ponajviše računao na ljudsku nepredvidljivost: upravo se emitira kriminalistička serija *Zakon brojeva*, u kojoj se kriminalistički zaplet rješava primjenom matematičkih formula!

U tom smislu najave novih reformi koje su prohujale našim medijima – a neke su od tih najava izuzetno radikalne i, siguran sam, i izuzetno opasne, opet izazivaju zebnju. One su, nažalost, sasvim zanemarile drevnu mudrost iskazanu latinskom izrekom *non scholae sed sibi discimus*, i najavile da se, zapravo, cijelo obrazovanje (o odgoju, dakako, ni riječi!) vrti samo oko uspješnosti tzv. državne mature. I premda se radi o najvažnijem razdoblju učenikova sazrijevanja, poseže se za redukcijom sadržaja i pod krinkom demokratizacije obrazovanja skriva se pak podilaženje najgorima i najgoremu.

Prerano je govoriti u kom će se smjeru sve ovo odvijati, no pristalice „smanjenja opterećenja učenika“ ciljaju zapravo na redukciju upravo onih humanističkih sadržaja koji ljudskom iskustvu daju pravu dimenziju: matematika se, naprimjer, uopće ne dovodi u pitanje!

Pred nama je, bojim se, ponovno žestoka borba da još jednom dokažemo da ova naša struka, ma kako se činila marginalnom, učenicima otvara prozor prema bitnim životnim obzorima i da je bez klasičnih jezika njihov svijet osiromašen za sve ono što baštinimo od antike, svoj status građanina na prvom mjestu.

Živimo doduše u civilizaciji zaborava i u društvu koji panično traži slamku za koju bi se u bujici što ga vodi nepoznatim putovima uhvatilo i koje je, nažalost, davno zaboravilo Vergilijevu *nil sine magno labore vita dedit mortalibus*. Stoga će borba ovog puta morati osvijestiti upravo ono najbitnije što kao zapadna civilizacija baštinimo i što je naša jedina poputbina za budućnost. I neće biti jednostavno.

No unatoč svemu i dalje vjerujem da u svakoj zajednici, pa tako i u ovoj u kojoj djelujemo, postoji dovoljno potencijala da se afirmiraju i šire i druge potrebe, pa tako i potrebe da prepoznamo, razumijemo i interpretiramo znakove što nam ih je ostavila antika. Ali sam isto tako uvjeren da se za te potrebe neće pobrinuti nitko osim nas samih, nas koji smo izabrali *studia classica* kao svoju profesiju (u doslovnom, latinskom smislu te riječi) i, zapravo, ako bolje promislimo, kao svoju sudbinu.

A sukladno staroj rimskoj poslovice, njezini smo kovači mi sami.